

ŞANLIURFA'NIN SİVEREK İLÇESİNDE KONUŞULAN ZAZACA'DA YER ALAN ARAPÇA KELİMELER*

Mehmet Bölükbaşı**

Öz

Bu çalışmada Siverek'te konuşulan Zazaca'da yer alan Arapça kelimeler ve bu kelimelerin Siverek Zazaca'sına girişi ile Anadolu'nun kadim halklarından olan Zazaların kökeni, anayurtları, tarih sahnesine çıkışları ve Siverek ilçesinin Arap-İslam hâkimiyetine geçtikten sonra Arapçanın Zazaca'ya etkisi hakkında bilgiler verilmiştir. Bu bağlamda Anayurtları İran'dan Anadolu'ya gelerek yerleştikleri bölgenin halkıyla etkileşim, Zazaların dilinin üç farklı şiveye bölünmesine, mezhep ve inanç farklılıklarının da oluşmasına neden olmuştur. Hz. Ömer (634-644) devrinde İran üzerine yapılan seferlerde Deylemlilerin yaşadığı bölgeye girilmek istenmiş fakat bölgenin dağlık olması nedeniyle başarı elde edilememiştir. 9. Asırda Zeydilerin bölgedeki faaliyetleri sonucu Deylemliler Şiiliği kabul ederek Zerdüşt inancını terk etmişlerdir. Daha sonra yaşadıkları bölgelerdeki karışıklıklar ve işgaller nedeniyle M. 933-1055 yılları arasında Fırat ve Dicle nehirleri ile Dersim (Tunceli) bölgesine yerleşmişlerdir. Deylemlilerin, Türkiye'de yaşayan Zazaların ataları oldukları ve Zazaların kökenlerinin Deylemlilerden geldiği kabul edilmektedir. Bu bağlamda İran'dan gelen ve bir kısmı Şanlıurfa'nın Siverek ilçesine yerleşen Zazaların Müslüman Araplarla etkileşimi Hz. Ömer'in Hilafeti devrinde (634-644) İyâz b. Ğunm (ö.641) komutasındaki Arap-İslam ordularının Siverek ilçesini ele geçirip bölgeye Arap aşiretlerini yerleştirmeleriyle başlamıştır. Bu durum Siverek'te yaşayan Zazalar ile Araplar arasında dil etkileşiminin meydana gelmesine ve Arapça'dan Zazaca'ya birçok kelimenin geçmesine neden olmuştur. Bu çalışmanın amacı Arapça'dan Siverek Zazaca'sına geçen ve halen kullanılan kelimeler hakkında bilgi vermektir.

Anahtar kelimeler: Arapça'dan Zazaca'ya Geçen Kelimeler, Deylemliler, Siverek Zazaca'sı, Zazaca.

Arabic Words Used In Zazaki In Siverek District of Şanlıurfa

Abstract

In this study, information about Arabic words in Zazaki spoken in Siverek and their input into Siverek Zazaki is given. Also, the origin of Zazas, which is one of the ancient peoples of Anatolia, their homeland, their appearance on the

* Araştırma makalesi/Research article

** Dr. Öğr. Üyesi, Bartın Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arapça Mütercim Tercümanlık Anabilim Dalı, e-posta: blkbamehmet@gmail.com, Orcid: <https://orcid.org/0000-0002-5923-3920>

Makale Gönderim Tarihi: 22.06.2020

Makale Kabul Tarihi : 19.12.2020

NÜSHA, 2020; (51): 147-160

stage of history and the effect of Arabic on Zaza language after Siverek passed to Arab-Islamic rule. Zazas come from their homeland Iran to Anatolia due to the interaction with the people of the settlements and this interaction led to the division of Zazaki into three different accents and differences in denomination and belief. During the period of caliph Omar (634-644), it was desired to enter Iran and the region where the Daylamites lived, but success was not achieved because the region was mountainous. In the 9th century, as a result of the activities of the Zaydis in the region, the Daylamites accepted the Shiite and abandoned the Zoroastrian belief. They settled in the Euphrates and Tigris rivers and Dersim region between 933 and 1055 due to the confusion and occupations in the regions where they lived. The Daylamites are considered to be the ancestors of the Zazas who live in Turkey, and the origins of the Zazas come from the Daylamites. Zazas, which came from Iran and some of which settled in Siverek interaction with Muslim Arabs in the time of Caliph Omar's (634-644) it started with the Arab-Islamic armies under the command of İyâz b. Ğunm (d.641) capturing the Siverek and placing Arab tribes in the region. This situation caused language interaction between Zazas living in Siverek and Arabs, for this reason many words passed from Arabic to Zazaki. The aim of this study is to give information about the words that have passed from Arabic to Siverek Zazaki.

Keywords: Words passed from Arabic to Zaza language, Daylamites, Zazaki of Siverek, Zazaki.

Structured Abstract

The first interaction between the Arabs and the Zazas was during the time of Caliphate Omar (634-644) so the Arab-Islamic army under the command of İyâz b. Ğunm (d.641) conquered the al-Jazeera region and the Diyar-ı Mudar in 640. During this time, together with the conquest of Diyarbakır, the castles on the conquest route were seized. Siverek Castle, which is one of these castles and under the rule of Sâsânîs at that time, is captured without any conflict. The commander of the Arab-Islamic army İyâz b. Ğunm appointed the children of Cabir el-Ensar, who attended the campaign (d. 697) Ali as the governor of Siverek and his brother Cerrah as the İmam of Siverek. Commander of Islamic armies İyâz b. Ğunm did not leave Siverek with a military force, so the people revolted and martyred Ali, the governor, and the Imam Cerrah. İyâz b. Ğunm returned to Siverek to control the conquest areas through Diyarbakır when he finds out that the Governor and Imam were martyred, he left Siverek with some soldiers and left the region. The first interaction of Zaza, the ancient people of Siverek, with Muslim Arabs, it was realized as a result of the conquest of Siverek by İyâz b. Ğunm in 640. After the conquest, communication started between the soldiers and the population left in the district, and as a result of this communication, many words used in Arabic began to enter Zazaki. The second

interaction of the Zazas living in Siverek with Muslim Arabs left Taghlib, Anze and Dubai tribes, one of the Arab tribes, due to the disagreement between them, and settled in Siverek and Amid (Diyarbakır) in the al-Jazeera region. Thanks to this interaction, the Arabic word used in many different fields has passed into Siverek Zaza and has survived to the present day. One of the ancient peoples of Anatolia, Zaza public migrated from Iran to Anatolia in the 9th century due to the confusion and occupations in the regions where they lived as a result of their fusion with the people living in their settlements, new accents and beliefs emerged in Zazaki.

Northern Zazaki; is spoken by the Alawites, the Central Zazaki by the Shafii and the Southern Zazaki is by the Sunni Zazas. Zazaki is the members of the Indo-European language family, which is a language depends on the northwestern Iranian branch of the Iranian languages and is spoken by 5 million Zaza in Turkey. The Zaza language is spoken extensively in the east of Tunceli, Bingöl, Elazığ and Erzincan, and also in the north of Diyarbakır. However; Zaza language is spoken in Sivas's Kangal, Zara, Ulaş, İmranlı, Divriği and Hafik districts, as well as in Tokat's Almus, Gümüşhane's Kelkit and Şiran districts, Muş's Varto, Erzurum's Hınıs, Tekman, Çat, Aşkale districts, Adıyaman. Gerger and Samsat, Urfa's Siverek, Malatya's Pötürge and Arapkir, Siirt's Baykan, Bitlis's Mutki, Kayseri's Sarız district, Kars Selim and Ardahan's Göle district and 20 villages built on the outskirts of Ekecik Mountain in Aksaray province. Also, there is a considerable amount of Zaza population in many provinces and districts such as İstanbul, Ankara, İzmir, Antalya, Aydın, Bursa, Eskişehir, Konya, Edirne, İzmit, Balıkesir and Muğla. In addition, Zaza lives considerably in European countries such as France, Sweden, Denmark, Germany, Austria, Switzerland, Holland and Belgium.

Consisting of three main dialects, Zazaki has its own features and also the transition and side dials that do not fit the three dialects. In this context, the words used from region to region are pronounced differently and there are also changes in their meanings. Over time, some of the words have become obsolete and other words have been used instead. In addition, Hanefî contributed to the formation of dialects in the Zazas divided into the Alevi belief with the Shafii sect and in the formation of differences between regions. Some regions are more heavily affected by neighboring regions.

Zazaki spoken in Turkey is composed of three main dialects.

1- Northern Zazaki is spoken by Alevi Zazas, in Tunceli, Erzincan's Çayırılı, Gümüşhane's Kelkit district and Muş's Varto, Erzurum's Hınıs, Tekman, Çat, Aşkale districts; also is spoken in the Kangal, Zara, Ulaş, İmranlı, Divriği and Hafik districts of Sivas.

2- Central Zazaki is spoken by Şâfî Zazas in Diyarbakır's Dicle and Hani districts, Bingöl and Elazığ's Palu district.

3- Southern Zazaki is spoken by Hanafi Zazas in Siverek district of Şanlıurfa, in Gerger district of Adıyaman and in Çüngüş district of Diyarbakır. In addition, the side accents of Southern Zazaki are spoken in Mutki district of Bitlis, Sarız district of Kayseri and 20 villages built on the outskirts of Ekecik Mountain in Aksaray province.

Giriş

Hint-Avrupa Dil Ailesi'ne mensup, İran dillerinin Kuzeybatı İran koluna bağlı bir dil olan ve Türkiye'de 5 milyon Zaza tarafından konuşulan Zazaca Tunceli, Bingöl, Elâzığ ile Erzincan'ın doğusunda ve Diyarbakır'ın kuzeyinde yoğun şekilde konuşulmaktadır. Bununla birlikte; Sivas'ın Kangal, Zara, Ulaş, İmranlı, Divriği ve Hafik ilçelerinde, ayrıca Tokat'ın Almus, Gümüşhane'nin Kelkit ve Şiran ilçeleri ile Muş'un Varto, Erzurum'un Hınıs, Tekman, Çat, Aşkale ilçelerinde ayrıca, Adıyaman'ın Gerger ve Samsat, Şanlıurfa'nın Siverek, Malatya'nın Pötürge ve Arapkir, Siirt'in Baykan, Bitlis'in Mutki, Kayseri'nin Sarız ilçesi, Kars'ın Selim ve Ardahan'ın Göle ilçesi ile Aksaray ilinde bulunan Ekecik Dağı'nın eteklerinde kurulmuş olan 20 köyde Zazaca konuşulmaktadır¹ İstanbul, Ankara, İzmir, Antalya, Aydın, Bursa, Eskişehir, Konya, Edirne, İzmit, Balıkesir, Muğla gibi birçok il ve ilçelerde hatırı sayılır miktarda Zaza nüfusu bulunmaktadır. Ayrıca Fransa, İsveç, Danimarka, Almanya, Avusturya, İsviçre, Hollanda, Belçika gibi Avrupa ülkelerinde de hatırı sayılır Zaza yaşamaktadır².

Yöntem

Bu çalışma birebir görüşme yoluyla derleme ve doküman analiz tekniği kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Derleme çalışmasında görüşülecek kişinin yaşlı ve kadınlar arasından seçilmesi, çalışmanın yararlılığını ve içeriğinin zenginleşmesini sağlayan unsurlardan biridir³. Karşılıkları verilen Zazaca kelimeler çoğunlukla 66 (altmışaltı) yaşındaki Yıldız Bölükbaşı (Annem) ve yöre halkının (Siverek) yaygın olarak kullandığı kelimeler arasından seçilerek oluşturulmuştur. Ayrıca Zazaca -Türkçe / Türkçe - Zazaca (Roşan Hayıg, Brigitte Werner) sözlükte tarama yapılmıştır. Çalışma yöre halkı tarafından günlük konuşmada yaygın olarak kullanılan kelimelerle sınırlandırılmıştır.

1-Zazaca'nın Lehçeleri

Üç ana lehçeden oluşan Zazacanın kendine has özellikleri olan ve aynı zamanda üç lehçeye de uymayan geçiş ve yan şiveleri de bulunmaktadır. Bu bağlamda bölgeden bölgeye kullanılan sözcükler farklı telaffuz edilmekte ve ayrıca anlamlarında da değişiklikler ortaya çıkmaktadır. Zaman içerisinde

kelimelerin bazısı atılmaya ve yerine başka sözcükler kullanılmaya başlanmıştır. Ayrıca Hanefî, Şâfiî mezhebi ile Alevî inancına bölünen Zazalarda, mezhepler lehçelerin ve bölgeler arası şive farklılıklarının oluşmasına neden olmuştur. Bazı bölgeler, komşu yörelerden daha yoğun şekilde etkilenmiştir.

Türkiye’de Konuşulan Zazaca Üç Ana Lehçeden Oluşmaktadır:

1- Kuzey Zazaca: Alevî Zazalar tarafından Tunceli, Erzincan’ın Çayırılı, Gümüşhane’nin Kelkit ilçesi ile Muş’un Varto, Erzurum’un Hınıs, Tekman, Çat, Aşkale ilçelerinde; Sivas’ın Kangal, Zara, Ulaş, İmranlı, Divriği ve Hafik ilçelerinde konuşulmaktadır.

2- Merkez Zazaca: Şâfiî Zazalar tarafından Diyarbakır’ın Dicle ve Hani ilçeleri, Bingöl ile Elazığ’ın Palu ilçesinde konuşulmaktadır.

3- Güney Zazaca: Hanefî Zazalar tarafından Şanlıurfa’nın Siverek, Adıyaman’ın Gerger, Diyarbakır’ın Çüngüş ilçelerinde konuşulmaktadır. Ayrıca Güney Zazacasının yan şiveleri ise; Bitlis’in Mutki, Kayseri’nin Sarız ilçesi ve Aksaray ilinde bulunan Ekecik Dağı’nın eteklerinde kurulmuş olan 20 köyde konuşulmaktadır. Zazacanın geçiş şiveleri ise; Diyarbakır’ın Kulp, Lice, Ergani ile Elazığ’ın Maden ilçesinde konuşulmaktadır⁴.

1.1.Zazaların Kökeni ve Anayurdu

151

Zazaların kökeni Deylemlilere dayandırılmaktadır. Deylemlilerin etnik kökenleri tam olarak tespit edilememiştir. Deylemliler İran’ın kuzeyi ile Kazvin arasında ve Gilan eyaletinin dağlık bölgesinde yaşamış bir kavimdir. İran soyundan gelmedikleri kabul edilen Deylemlilerin yaşadıkları bölgeleri dışarıdan gelen işgaller nedeniyle terk ederek M.933-1055 yılları arasında Fırat ve Dicle nehirleri ile Dersim (Tunceli) bölgesine yerleştikleri ve bugün Türkiye’de yaşayan Zazaların ataları oldukları ve Zazaların kökenlerinin Deylemlilerden geldiği kabul edilmektedir⁵. Deylem ismine ilk olarak M.Ö II. asırda rastlanmaktadır. İran’da yaşamış fakat Pers/Fars kökenli olmayan bir kavmin mensupları oldukları kabul görmektedir⁶. Zerdüş inancına sahip olan Deylemliler, Zeydiye Mezhebi’nin bölgede gösterdiği faaliyetler sonucu 9. Asırda Şiiliği kabul ederek Şii inancına göre yaşamaya başlamışlardır⁷. Ayrıca Deylemliler 932 ve 1062 yılları arasında İran ve Irak’ta hüküm süren Büveyhîler Devletini kurmuşlardır. Deylem olarak adlandırılan bölge günümüzde Gîlân ismini almıştır. Sayıları oldukça azalan Deylemliler kış aylarında İran’da bulunan Kelârdih ve Çevsâl’de, yaz aylarında ise Kelâçhânî bölgesinde yaşamlarını sürdürmektedirler.⁸

2.Arap-İslam Fetihleri ve Diyâr-ı Mudar

Batı dünyasında Mezopotamya, Süryani kaynaklarında İki Nehir Arası (بَيْنَ النَّهْرَيْنِ) olarak isimlendirilen bölgeye Müslüman coğrafyacılar el-Cezire demişlerdir. Batıda Fırat, doğuda ise Dicle nehirleri ile çevrili olan bu bölgeyi iki tarafı sularla çevrili olduğundan ada anlamına gelen el-Cezire (الْجَزِيرَةُ) olarak adlandırmışlardır. Orta çağ Arap coğrafyacıları ise; bölgeye yerleşen Arap kabilelerinin isimlerine göre üçe ayırmışlardır. Diyâr-ı Mudar, Diyâr-ı Rabia ve Diyâr-ı Bekr isimlerini vermişlerdir⁹ el-Cezire olarak adlandırılan bölgenin Diyâr-ı Mudar kısmını Fırat nehri, kuzey, batı, güney ve doğu tarafı ise; Fırat nehrinin kollarından biri olan Habur çayını kapsayan bölgeden ibarettir¹⁰. Diyâr-ı Mudar; Harran, Urfa, Suruç, Birecik, Ceylanpınar Viranşehir, Rakka, er-Rahba, Karkisya (el-Busayra), Samsat, Siverek şehirlerini kapsamaktaydı¹¹. Bu şehirlerden biri olan Siverek Zazaların yoğun olarak yaşadığı bir yerd. Bu bağlamda Arap-İslam ordusu İyâz b. Ğunm (ö.641) komutasında el-Cezire bölgesi ve Diyâr-ı Mudar'ı (M.640) senesinde fethetmiş¹² ve bu durum neticesinde Siverek'te yaşayan Zazalar ile Müslüman Araplar arasında ilk temas kurulmuş ve bu sayede dil etkileşimi başlamıştır.

2.1.Zazaların Müslüman Araplarla İlişkileri

Hz. Ömer'in Hilafeti devrinde (634-644) İyâz b. Ğunm (ö.641) komutasındaki Arap-İslam ordusu el-Cezire bölgesi ve Diyâr-ı Mudar'ı (M.640) senesinde fethetmişlerdir. Bu sefer sırasında yine 640 senesinde Diyarbakır'ın fethi ile birlikte fetih güzergâhında bulunan kaleler ele geçirilmiştir. Bu kalelerden biri olan ve o devirde Sâsânîler'in egemenliğinde olan Siverek kalesi herhangi bir çatışma olmadan ele geçirilir. Arap-İslam ordusu komutanı İyâz b. Ğunm'ın beraberinde sefere katılan Câbir el-Ensâr'ın çocukları (ö. 697) Ali'yi Siverek valisi ve Ali'nin kardeşi Cerrah'ı imam olarak atamıştır¹³. İslam orduları komutanı İyâz b. Ğunm Siverek'e askeri kuvvet bırakmamış, bu durum üzerine halk ayaklanarak Vali olan Ali'yi ve İmam olan Cerrah'ı şehit etmiştir. Diyarbakır üzerinden fetih bölgelerini kontrol etmek için Siverek'e dönen İyâz b. Ğunm Vali'nin ve İmam'ın şehit edildiğini öğrenince Siverek'e bir miktar asker bırakarak bölgeyi terk etmiştir¹⁴.

Arap-İslam ordusu komutanı İyâz b. Ğunm tarafından Siverek valisi olarak atanan Ali ve imamı Cerrah için yapılan kabirler daha sonra Türbe şeklinde inşa edilerek ilçe halkı tarafından Siverek valisi olan Ali, Koç Ali Baba ve İmamı olan Cerrah ise; Cerrah Baba olarak adlandırılmışlardır. Bu iki zatın Türbeleri Siverek ilçesinde halen ziyarete açıktır ve belli günlerde halk tarafından ziyaret edilmektedirler. Siverek'in kadim haklarından olan Zazaların Müslüman Araplarla ilk etkileşimi İyâz b. Ğunm'ın (M.640) senesindeki fethi neticesinde gerçekleşmiştir¹⁵. Fetihten sonra ilçeye bırakılan bir miktar asker ile halk arasında iletişim başlamış ve bu iletişim sonucu Arapçada kullanılan birçok sözcük Zazacaya girmeye başlamıştır.

Müslüman Araplarla Siverek'te yaşayan Zazaların ikinci etkileşimi ise, Arap kabilelerinden olan Tağlib, Anze ve Dubai kabilelerinin kendi aralarındaki anlaşmazlıktan dolayı yaşadıkları Necd ve Hicaz bölgelerini M. 656 yılında terk edip el-Cezire bölgesinde yer alan Siverek ve Amid'e (Diyarbakır) yerleşmeleri sonucu gerçekleşmiş ve bölge halkı ile ilişkileri daha fazla artmıştır¹⁶. Dil, kültür aktarımında önemli bir rol oynamaktadır¹⁷. Buraya yerleşen Araplarla kültürel etkileşim sayesinde birçok farklı alanda kullanılan Arapça sözcük Siverek Zazacasına geçmiş ve günümüze kadar gelebilmiştir.

3.Arap Alfabeti Kullanılarak Zazaca Yazılmış Eserler ve Zaza İsminin Geçtiği Yer

Zazacanın yazıya geçirilmesi ilk olarak 1899 senesinde Diyarbakır'ın Lice ilçesinden olan din âlimi Mele Ehemmedî Xaşi tarafından Arap alfabesi ile yazılmış Mevlid isimli eserdir¹⁸. İkinci eser ise; Siverek'te müftülük yapan Osman Es'ad Efendiyo Babij tarafından ve Siverek Zazacası ile yine Arap alfabesiyle telif edilmiş Zazaca bir Mevlid kitabıdır. Eser 1933 yılında Suriye'nin başkenti Şam'da yayınlanmıştır¹⁹.

Zaza ismi M. 1329 senesinden kalma ve deri üzerine yazılmış 'Kureyş Şeceresi' olarak adlandırılan bir belgede geçmektedir. Bu belgede Arapça yazılmış (طالب ملا بنى من قبيلة زازا) Zaza kabilesinden Talib Molla Beni ibaresi bulunmaktadır²⁰.

Günümüzde Zazaca birçok dergi ve kitap yazımı oldukça artmıştır. Ayrıca Bingöl Üniversitesi ile Tunceli'de bulunan Munzur Üniversitesinde Zaza Dili ve Edebiyatı bölümü bulunmakta ve TRT'de Zazaca yayın yapılmaktadır. Bununla birlikte Türkiye'de Bingöl Üniversitesi Zaza Dili ve Edebiyatı bölümü tarafından 04-06 Mayıs 2012 tarihinde II. Uluslararası Zaza Tarihi ve Kültürü Sempozyumu yapılmıştır.²¹

4. Anlam Değişmesine Uğramadan Arapçadan Siverek Zazacasına Geçen Kelimeler

Bir dönem Müslüman Arapların egemenliğinde yaşamının neticesinde Siverek Zazacası Arapçadan etkilenmiş ve bazı Arapça kelimeler yöre Zazacasına girmiştir. Zazacada geçen bahse konu bu Arapça kelimelerden bazı örnekler vereceğiz.

Kelimenin Arapça Aşlı	Kelimenin Arapça Anlamı	Zazaca Telaffuzu	Zazaca Anlamı
حَوْش (‘hewş)	Avlu	‘Hewş	Avlu
صَيْد (seyd)	Avlanma, av, avcılık	Seyd	Avlanma, av, avcılık
بِلَاش (belaş)	Bedava	Belaş	Bedava
جَمَد (cemed)	Buz	Cemed	Buz
شُرْبَة (şorba)	Çorba	Şorba	Çorba
(خَال) (xal)	Dayı	Xal	Dayı
زَلْزَلَة (zelzele)	Deprem	Zelzele	Deprem
خَبَر (xeber)	Haber	Xeber	Haber
دِيك (dik)	Horoz	Dîk	Horoz
كُرسِي (kursî)	İskemle	Kursî	İskemle
قَيْد (qeyd)	Kayıt	Qeyd	Kayıt
مِشْمِش (mışmış)	Kayısı	Mışmış	Kayısı
إِجَار (ıcar)	Kira	İcar	Kira
لَيْمُون (leymun)	Limon	Leymun	Limon
جَامُوس (Camus)	Manda	Camus	Manda
صَوْت (sewt)	Ses	Sewt	Ses
سِمْسَار (simsar)	Satıcı ile alıcı arasında aracı olan kimse, komisyoncu	Simsar	Satıcı ile alıcı arasında aracı olan kimse, komisyoncu
قَالَ (qal)	Söz etti, söz etmek	Qal	Söz etti, söz etmek
خَوْخ (xewx)	Şeftali	Xewx	Şeftali

تَخْمِينٌ (texmin)	Tahmin etmek	Texmin	Tahmin
غَرِيبٌ (xerib)	Yabancı	Xerib	Yabancı
بَسْ (bes)	Yeter	Bes	Yeter
زَيْتُونٌ (zeytûn)	Zeytin	Zeytûn	Zeytin
زِفْتٌ (zift)	Zift, katran	Zift	Zift, katran

5. Arapçadan Siverek Zazacasına Anlam Kaymasına Uğrayarak Geçen Kelimeler

Kelimenin Arapça Aslı	Kelimenin Arapça Anlamı	Zazaca Telaffuzu	Zazaca Anlamı
جَرِيَانٌ (cereyan)	Akım, akış	Cereyan	Elektrik, elektrik akımı
عَكْسٌ (aks)	Zıt	Eqsî	İnatçı
عَيَانٌ (‘eyan)	Aşikâr, görünür, apaçık olan, ayan beyan	‘Eyan	Malum olmak
سَاقٌ (sak)	Bacak	Saqe	Diz
ذَخِيرَةٌ (zahire)	Cephane, stok, erzak, mühimmat	Zaxire	Tahıl ürünleri
بَخِيلٌ (behil)	Cimri	Pexil	Kıskanç
وَلْوَلَةٌ (velvele)	Feryat etmek, gürültü yapmak	Welwele	Panik yapmak
عِبْرَةٌ (ibret)	İbret, ders, öğüt	‘Erbet	İbret almak ile çirkin bir durum ve kişi
جَرِيمَةٌ (cerime)	Kabahat, suç	Cerime	Birinin cezasını çekmek

خَوْف (havf)	Korkmak	Xof	Ürperme, korkmak
فَحْشٌ (fuḥş)	Sözde, hal ve hareketlerde çirkin davranmak	Fehş	Saldırgan davranışlar sergileyen kızlar ve bayanlar
عَلَّة (ğelle)	Tahıl, ürün ve ekin	Xelle	Buğday
قُوت (kut)	Yiyecek	Qut	Kuş ve tavuk yemi

6. Arapçadan Siverek Zazacasına Aynı Anlamda Kullanılan Fakat Telaffuz Değişikliğine Uğrayarak Geçen Kelimeler

Kelimenin Arapça Aslı	Kelimenin Arapça Anlamı	Zazaca Telaffuzu	Zazaca Anlamı
صَلَاةُ الْمَغْرِبِ (salatu'l-mağreb)	Akşam Namazı	Mürxıb	Akşam Namazı
أَرْض (ard)	Arazi, yer	‘Erd	Arazi, yer
مِثْقَالُ ذَرَّةٍ (miskale zerre)	Azıcık, az da olsa, zerre miktarı	Miskalî zerre	Azıcık, az da olsa, zerre miktarı
فَدَح (kadeh)	Bardak	Kedeh	Bardak
بُرْغُل (burgul)	Bulgur	Burxul	Bulgur
غَزَال (ğazel)	Ceylan	Xezal	Ceylan
دَقِيقَةٌ (dakika)	Dakika	Deqqa	Dakika

خِنْزِير (Hinzir)	Domuz	Xenzir	Domuz
طَاقَة (takat)	Enerji, güç	Taqet	Enerji, güç
فَرْن (furn)	Fırın	Fırûn	Fırın
خَرَابَة (harabe)	Harabe	Xırabe	Harabe
خَزَائِنَة (hazine)	Hazine	Xızna	Hazine
عَمَّة (amme)	Hala	‘Emî	Hala
حَلْوَى (helva)	Helva	‘Helaw	Helva
خُرْطُوم (Hortum)	Hortum	Xortum	Hortum
مُقَوَّى (mukavva)	Karton	Mıkava	Karton
قُدُوم (kaddum)	Keser	Qedûm	Keser
قِفْل (kufl) ve çoğulu قُفُول (kuful)	Kilitler, asma kilitler	Qıfl	Kilit
كِبْرِيت (kibrit)	Kibrit	Kırbît	Kibrit
لَحْم (leHEME)	Lehim	Lı‘him	Lehim
مِقْصَّ (mikas)	Makas	Meqes	Makas
نَجَّار (neccar)	Marangoz	Nıcar	Marangoz

تَفَّ (teffe)	Tükürmek	Tıfı	Tükürmek
كُحَّة (kuhhe)	Öksürük	Xıhık	Öksürük
مَرْهَم (merhem)	Merhem	Melhem	Merhem
مَطْبَخ (matbah)	Mutfak	Mıtbax	Mutfak
بَرْق (berk)	Parıldamak	Bırqîyaye	Parıldamak
رُز (ruz)	Pilav	Rız	Pilav
مَطَرَة (matara)	Matara	Meterre	Matara
بَعْد (ba'de)	Sonra	Ba'do	Sonra
تَصْدِيق (tasdik)	Tasdik etmek, onaylamak	Testîq	Tasdik etmek, onaylamak
حَبَّة (habbe)	Tane	Heb	Tane
عَرَق (arak)	Ter	Arıq	Ter
خَالَة (hala)	Teyze	Xalî	Teyze
وَقْتُ (vakt)	Zaman	Wext	Zaman
زَقُوم (zakkum)	Öldürücü,zehirleyici yiyecek	Züqum	Öldürücü, zehirleyici yiyecek

Sonuç

Bir toplumun diğer toplumlarla iletişime geçmesi için diller arasında etkileşim olması gerekir. Farklı kültürler arası geçişlerin, dini inançta ve dilde kendini göstermesi kaçınılmaz bir durumdur. Dil toplumu oluşturan temel öğelerden birisidir toplumun tarihsel süreçte geçirdiği değişimler hem dilini

hem de inancını etkilemektedir. Bununla birlikte; kültürler arası etkileşim dilin içerisine birçok farklı kelimenin girmesine neden olmaktadır. Bu kelimeler bazen anlam ve telaffuz kaymasına uğramış bazen de yeni anlamlar kazanmışlardır.

Toplumlar arası dil etkileşimi göç, ticaret, savaş, turizm, din ve fetihler sayesinde gerçekleşmektedir. Birçok farklı dilde diğer dillerden alınan sözcükler bulunmaktadır, farklı dilleri konuşan milletlerin çeşitli etkileşimleri neticesinde pek çok kelime diller arası geçiş yapmıştır. Bu bağlamda Arap-İslam ordularının belli bir süre Şanlıurfa'nın Siverek ilçesinde hâkimiyet kurmaları neticesinde Zaza halkının konuştuğu Zazacada birçok Arapça kelime bulunmaktadır. Bu kelimelerden bir kısmı anlam kaymasına ve telaffuz değişikliğine uğramadan bir kısmı ise; telaffuz ve anlam değişikliğine uğrayarak halen kullanılmaktadırlar. Arapçadan Zazacaya geçen ve Zaza Dilinin bir parçası olan bu kelimeler yöre halkının günlük kullanımında karşımıza çıkmaktadır.

Kaynakça

- Adıgüzel, A. (2013). *Dünyada ve Türkiye Türkçesinde Ağız Çalışmaları ve Yöntemler*, Turkish Studies, International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 8/9 Summer 2013, p.387-401, Ankara.
- Buran, A.- Çak, B.Y. (2012). *Türkiye'de Diller ve Etnik Gruplar*. Ankara.
- Günaltay, M,Ş. (2015). *İslâm öncesi Arap Tarihi*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları.
- el-Bekri, Ebu Ubayd. (1992). *Kitabu'l-Memalik ve'l-Mesalik*. Tunus: I-II.
- el- Belazuri, (1987). *Futuhu'l-Buldan*. (çev. Mustafa Fayda) Ankara.
- İbnu'l Esîr, Ebu'l-Hasen İzzuddîn Alî b. Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî el-Cezerî, (1987). *el-Kâmil fi't-târîh*. (I-X). Abdullah el-Kadi (Thk).Beyrut: Mektebetu'n-Nahdati'l-'Arabiyye.
- Doğru, İ. (2020). Cahiliye Kültürünün Şiir Çevirisiyle Aktarımı: Yedi Askı'da Öne Çıkan Unsurlar, *Çeviriye Kültürel Bakış*, (Ed. Esra Uluşahin), Nobel Bilimsel Eserler, ss.123-146, Ankara.
- Kürkçüoğlu, A.C. (2003). *Siverek'in Mimari Yapısı, Tarihi ve Kültürüyle Siverek*. Ankara: Siverek Kaymakamlığı yay.
- Le Strange, G. (1985). *Buldanu'l-Hilefeti's-Şarkîyye*. (Trc. Beşir Fransis-Corcis Avvad) Beyrut.

- Ludwig, P. (1998). *Zazaki - Versuch einer Dialektologie*. Reichert Verlag, Wiesbaden.
- Mele Ehmedi Hasi, (1899). *Mewlid-i Nebiyyi'l-Kureysi*. Diyarbekir.
- Minorsky, V. (1932). *Daylam La Domination des Dailamites*. Paris. V.
- Osman Efendi, (1933). *Mewlid*. (haz. C. Bedirxan) Şam.
- Özgültekin, R. (2004). *Koç Ali Baba ve Cerrah Baba*. Siverek Kültür ve Sanat Dergisi, yıl 1, sayı 1, s. 16. Şanlıurfa
- Selcan, Z. (1998). *Grammatik der Zaza-Sprache*. Berlin.
- Varol, M. (2012). *II. Uluslararası Zaza Tarihi ve Kültürü Sempozyumu*. Bingöl: Bingöl Üniversitesi yayınları.
- Windfuhr, G. (2012). *Iranian Languages*. Routledge.
- Yâkût el-Hamevî, (1981). *Mu'cemu'l-Buldân*. Beyrut: Dâr Sâdır. II.
- Zahîrüddîn-i Mar'aşî, (1966). *Târîh-i Taberistân*. (nşr. M. Hüseyin Tesbîhî) Tahran.

- ¹ Windfuhr, G. (2012). *Iranian Languages*. Routledge. s. 10
- ² Buran, A.- Çak, B.Y. (2012). Türkiye'de Diller ve Etnik Gruplar. Ankara. s. 80.
- ³ Adıgüzel, A. (2013). Dünyada ve Türkiye Türkçesinde Ağız Çalışmaları ve Yöntemler, *Turkish Studies*, International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 8/9 Summer 2013, p.387-401, Ankara, s. 391.
- ⁴ Ludwig, P. (1998). *Zazaki - Versuch einer Dialektologie*. Reichert Verlag, Wiesbaden. s.45.
- ⁵ Minorsky, V. (1932). *Daylam. La Domination des Dailamites*. Paris. s.15. V.
- ⁶ Zahîrüddîn-i Mar'aşî, (1966). *Târîh-i Taberistân*. (nşr. M. Hüseyin Tesbîhî) Tahran. s. 2.
- ⁷ İbnu'l Esîr, Ebu'l-Hasen İzzüddîn Ali b. Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî el-Cezerî, (1987). *el-Kâmil fi't-târîh*. (I-X). Abdullah el-Kadi (Thk).Beyrut: Mektebetu'n-Nahdati'l-'Arabiyye. s. 31.
- ⁸ Vladimir, a.g.e. s. 17.V.
- ⁹ Le Strange, G. (1985). *Buldanu'l-Hilefeti's-Şarkıyye*. (Trc. Beşir Fransis- Corcis Avvad) Beyrut.s. 144.
- ¹⁰ Yâkût el-Hamevî, (1981). *Mu'cemu'l-Buldân*. Beyrut: Dâr Sâdır. II. s. 134-136.
- ¹¹ el-Bekri, Ebu Ubayd, (1992). *Kitabu'l-Memalik ve'l-Mesalik*. Tunus: I-II. s. 497
- ¹² el- Belazuri, (1987). *Futuhu'l-Buldan*. (çev. Mustafa Fayda) Ankara. s. 247.
- ¹³ Kürkçüoğlu, A.C. (2003). *Siverek'in Mimari Yapısı, Tarihi ve Kültürüyle Siverek*. Ankara: Siverek Kaymakamlığı yay. s.332.
- ¹⁴ Özgültekin, R. (2004). *Koç Ali Baba ve Cerrah Baba*. Siverek Kültür ve Sanat Dergisi, yıl 1, sayı 1, s. 16. Şanlıurfa.
- ¹⁵ Ahmet Cihat, a.g.e., s.336.
- ¹⁶ Günaltay, M.Ş. (2015). *İslâm öncesi Arap Tarihi*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları. s.176.
- ¹⁷ Doğru, İ. (2020). Cahiliye Kültürünün Şiir Çevirisiyle Aktarımı: Yedi Askı'da Öne Çıkan Unsurlar, *Çeviriye Kültürel Bakış*, (Ed. Esra Uluşahin), Nobel Bilimsel Eserler, ss.123-146, Ankara, s.125.
- ¹⁸ Mele Ehmedi Hasi, (1899). *Mewlid-i Nebiyyi'l-Kureysi*. Diyarbekir.
- ¹⁹ Osman Efendi, (1933). *Mewlid*. (haz. C. Bedirxan) Şam.
- ²⁰ Selcan, Z. (1998). *Grammatik der Zaza-Sprache*. Berlin. s. 47.
- ²¹ Varol, M. (2012). *II. Uluslararası Zaza Tarihi ve Kültürü Sempozyumu*. Bingöl: Bingöl Üniversitesi yayınları.